

A János-evangélium Jézus-képei

A történeti Jézus keresése

A szentírástudósok mind a mai napig nem tudták megfejtetni, ki írhatta a János-evangéliumot (ahogyan keletkezésének helyéről és idejéről is nagyon megoszlanak a vélemények; valószínűnek látszik Kisázsia [Efezus], Kr. u. 100-110 között); bizonyossággal csak annyit lehet állítani, hogy ennek az evangéliumnak több „rétege” van, s ezek a „jánosi iskola” különböző szerzőire utalnak, a kettős utószó (20,30-31 és 21,24-25) pedig kétszeres „végső szerkesztésről” tanúskodik. – E tanulmány közlésével tisztelgünk a 100 éve született és 12 éve elhunyt szerző emléke előtt. (A Szerk.)

Ki írhatta a János-evangéliumot? Ez a kérdés abból a szempontból fontos számunkra, hogy a benne foglalt kijelentések hitelességét, azaz a történeti Jézushoz való közelségét érinti.

Ha mindjárt az első fejezetet, s aztán a többi is el ezzel a kérdéssel olvassuk: „Ki írhatta?”, a következők fognak feltűnni: 1. A „Kezdetben...” szóval kezdődő prólógus mélyenszántó teológiai himnusz. Nevezzük azt az ismeretlent – még ha esetleg valójában többen voltak is, akik ezt és a hasonlóan csengő [pl. 3,12-21; 5,19-30; 6,53-58; 12,44-50], és immár fejlett teológiáról árulkodó szövegeket szerették – „II. Jánosnak”. 2. A prólógus költeményébe azonban valaki betoldott két, prózában megfogalmazott megjegyzést Keresztelő Jánosról (6-8. és 15. vers). És valakik az evangélium végén, a 20,29 után hozzácsaptak egy utószót (20,31. v.), egy függelék (21,1-23) és egy második utószót (21,24-25). Nevezzük azt, aki vagy akik az egészet megszerkesztették, „III. Jánosnak”. 3. A magas teológia közepette azonban az ember olyan jelentéktelen részletekbe botlik, mint például az, hogy „a tizedik óra volt” (1,39), vagy hogy Jézus „a fügefá alatt” látott egy bizonyos Nátánaelt (1,48), sőt később azt olvassuk, hogy „sok fű volt” azon a helyen (6,10). Mi köze ennek az ígéhirdetéshez? Talán mégiscsak történeti emléktöredékek feldolgozásáról van szó. Nevezzük azt az ismeretlent, akinek az élménybeszámolóiból származnak talán az ilyen mellékes dolgok, „I.

Jánosnak”, még ha esetleg szintén többieket rejt is ez a név.

Kik voltak a tényleges szerzők (akik nem akarták megnevezni magukat!), és melyik vidékről származtak vagy melyik teológiai iskolához tartoztak, erről megoszlanak a szentírásmagyarázók feltevései. Minket, akik Jézus nyomát keressük, két kérdés érdekel: 1. Megtudhatunk-e valamit a történeti Jézusról a feldolgozott történeti szilánkokból („I. János”)? 2. A jánosi üzenet („II. János” és „III. János”), amely Pálhoz hasonlóan meghatározta keresztény gondolkodásunkat [vö. 3,16], összhangban áll-e Jézus üzenetével, ha stílusában nem is, de legalább tartalmilag?

Annak érdekében, hogy rábukkanjunk az esetleges emléktöredékekre, ügyelnünk kell arra, hogy az események elbeszélésében hol találkozzunk személy- vagy helynevekkel, vagy teológiai szempontból teljesen jelentéktelen részletekkel. Az ilyen „cserépdarabokat”, amennyire csak lehetséges, gondosan el kell választani a jánosi prédikációs anyagtól, amelyet krisztológiai tendenciájáról lehet felismerni.

Lássunk néhány próbát!

A Keresztelőtől Jézushoz

„Amikor Jézus elhaladt [Keresztelő János] mellett, (a), [János] két tanítványa követte őt. Jézus pedig megfordult, és amikor látta, hogy követik, megkérdezte őket: 'Mit akartok?' Ők azt mondták neki: 'Rabbi, hol lakol?' Ő így felelt: 'Jöjjetek, és nézzétek meg!' Akkor elmentek vele, és megnézték, hol lakik. Aznap nála maradtak. Ez a tizedik óra körül történt.”

Ez Jn 1,36-39 a kihagyott (a) rész nélkül, amely így hangzik: „János rátekintett, és azt mondta: 'Nézzétek az Isten Bárányát!' A két tanítvány hallotta, mit mondott...” – Ez nyilvánvalóan jánosi krisztológia. A Keresztelő állítólag – megvilágosodás révén – eleve felismerte Jézust mint az Isten Bárányát, és hozzá irányította saját tanítványait. Márk, Máté és Lukács hiteles beszámolóit szerint ez nem helytálló.

Az (a) rész kihagyásával megmaradó szöveg tömörített ugyan, de nem tartalmaz semmi rendkívülit, és

semmilyen megdicsőítési tendenciát sem, viszont tartalmaz egy napszak-meghatározást („a tizedik óra” = délután 4 óra), amely a prédikációhallgatók számára haszontalan, de fontos annak számára, aki Jézussal szerzett saját élményeit meséli el. Nézetem szerint nincsen nyomós ok arra, hogy tudósítását kétségbe vonjuk, és hogy ne tartsuk őt az „I. Jánosnak” (vagy az egyik „I. Jánosnak”). Ezenkívül ez a töredék Márk beszámolóját meghaladóan világítja meg Jézus működésének kezdetét.

A Jordánba történt alámerítése (téves, de bevett szóhasználatlaltal „megkeresztelése”), istenélménye és pusztai próbatétele után (a János-evangélium elhallgatja mindezt, mint ami nem illik bele a koncepciójába) Jézus ismét közeledett a Keresztelő János körüli csoporthoz, de már nem csatlakozott Jánoshoz, hanem „elment mellette” (az 1,36 szó szerint: „[arra] járkált”), saját otthont keresett. Ez nyilván nem szégyenlős, néma elvonulás volt, hanem az egykori „kurzustársakkal” való kapcsolatfelvétel, és velük folytatott beszélgetések kísérték. Különböző a két János-tanítvány nem szólíthatta volna Jézust hirtelen „Rabbi”-nak, ami azt jelenti: De hiszen te tanítóvá lettél! Légy hát a tanítónk! – A szöveg azt is elárulja, hogy az Istennel töltött magányból jöve Jézusnak még nem állt szándékában, hogy Jánoshoz hasonlóan saját iskolát alapítson. A két tanítvány szándékára adott első reakciója ugyanis inkább rémületként hat. Amikor látta, hogy követik, így szólt: „Mit akartok [tőlem]?” Az, hogy kíváncsiságban („Nálad maradni, és tanulni tőled”) Isten akaratát ismerte fel, ti. hogy tanítványokat gyűjtsön maga köré, további fordulat volt Jézus életében. Mert miután a két tanítvány előbb egy napra (s aztán alighanem véglegesen) nála maradt, ahelyett hogy megmaradtak volna régi tanítójuk mellett, továbbiakat vonzottak oda. – Az a tény, hogy egykori János-tanítványok voltak Jézus tanítványai között, érthetőbbé teszi későbbi kapcsolatait és kritikus vitáit is a Keresztelő csoportjával (pl. Lk 7,18-28).

Egy hamisítatlan izraelita

„A Betsaidából, Péter és András szülőhelyéről származó Fülöp találkozott Nátánáellel, és így szólt hozzá: 'Megtaláltuk azt, akiről Mózes írt a Törvényben, meg a próféták is: a názáreti Jézust, József fiát.' Nátánáel ekkor azt mondta neki: 'Názáreti? Jöhet onnan valami jó?' Fülöp így felelt: 'Jöjj, és nézd meg!' Jézus látta, hogy Nátánáel közeledik feléje, és azt mondta róla: 'Itt jön egy valódi izraelita!' (a) Nátánáel megkérdezte tőle: 'Honnan ismeresz engem?' Jézus így felelt neki: 'Mielőtt Fülöp hívott volna, már láttalak a fügefá alatt.'” (b)

Ez Jn 1,44-48 a következő kiadások nélkül: (a) „...akiben semmi hamisság nincs.” Ez olyan kommentár lehet, amely már a szakasz végén csatolt Krisztus-hitvallás „helyességére” utal. (b) „Nátánáel így válaszolt neki: 'Rabbi, te vagy Isten Fia! Te vagy Izrael királya!' Jézus így felelt neki: 'Azért hiszel, mert azt mondtam neked, hogy láttalak a fügefá alatt? Nagyobb dolgokat fogsz látni ennél. Ámen, ámen, mondom nektek: Látni fogjátok, hogy megnyílik az ég, és Isten angyalai föl- és alá szállnak az Emberfia fölött' (49-51. v.).” – Csak ez a nyilvánvalóan Jézustól idegen krisztológia teszi történetileg hiteltelenné a Nátánáellel történt találkozás eredeti elbeszélését, és tünteti fel látványos csodaként „a fügefá alatti látást” is.

A „meztelen” szöveg nem tartalmaz semmi látványosan csodaszerűt, ellenben tartalmaz pontos

megnevezéseket, sőt elfogulatlanul József fiának nevezi Jézust [vö. Lk 4,22; Jn 6,42], továbbá megemlíti a „fügefá”-részletet. És elmond valamit arról is, hogyan járt el Jézus a tanítványok kiválasztásakor és meghívásakor. Ez utóbbit illetően ugyanis az a legfeltűnőbb – összevetve egy sor meghívási történettel –, hogy hiányzik a meghívás. Bár odacipelik Nátánáelt, Jézus mégsem veszi föl szűkebb tanítványi körébe. Talán éppen azért, mert Nátánáel valódi izraelita? Jézus már előzőleg észrevette ezt, amikor megfigyelte (valószínűleg szigorúan zsidós, itt meg nem nevezett) viselkedését a fügefá alatt. Kézenfekvő, hogy Jézus számára, aki át akarta alakítani az emberek gondolkodás- és viselkedésmódját, Nátánáel már „túlságosan valódi” volt, azaz olyan ember, aki túlságosan megkeményedett már a maga zsidó hagyományában.

Vizes lakodalom Kánában

„A galileai Kánában lakodalmat tartottak, és Jézus anyja is részt vett. Jézust és tanítványait is meghívták a lakodalomba. Amikor elfogyott a bor, anyja így szólt Jézushoz: 'Nincs több boruk.' Mire Jézus azt mondta: 'Asszony, mi dolgom veled? Még nem jött el az én óráim.' Állt ott hat kőből készült vizeskorsó, a zsidók tisztasági előírásainak megfelelően; mindegyik körülbelül százliteres volt. Jézus azt mondta a szolgáltnak: 'Töltsétek meg a korsókat vízzel!' Anyja azt mondta a szolgáltnak: 'Tegyétek csak meg, amit mond nektek!' És színültig töltötték őket.

Akkor azt mondta nekik: 'Most merítetek, és vigyétek...' (a) A násznagy azt mondta: 'Mindenki először a jó bort szolgálja fel, és csak miután megittasodtak, akkor a silányabbat. Te azonban mindeddig tartogattad a jó bort!'”

Ez Jn 2,1-10 az (a)-val jelzett betoldás nélkül: „...a násznagynak. Odavitték neki. Megkóstolta a vizet, amely borrá vált. Nem tudta, honnan való, a szolgák azonban, akik a vizet merítették, tudták. Ekkor hívatta a vőlegényt, és azt mondta neki...” – A helyzettel ellentétes az a megjegyzés, hogy e kicsi, szegény falusi esküvőn a násznagy nem vette észre, mit tettek a szolgák a hat vizeskorsóval, s még inkább, hogy a szolgák semmit sem mondtak neki erről, főként azért, mert senki sem tiltotta meg nekik, hogy elárulják. Ezt a szövegrészletet azért toldották be, hogy átváltoztatási csodaként értelmezzék a folyamatot, nyilvánvaló krisztológiai célzattal: „Kinyilatkoztatta dicsőségét, és tanítványai hittek benne” (2,11). – Jézus anyjának a szolgákhoz intézett felszólítását is (a helyzettel ellentétesen) utólag helyezték előbbre [Jézus 8. versbeli felszólítása – „Most merítetek, és vigyétek...” – után lenne a helye], hogy utaljanak arra: Mária előre sejtette a csoda bekövetkezését.

Az így megmaradó szöveg valódisága mellett szól: a Kána helységnevén, Jézus váratlanul kemény beszéde anyjával, és a (három vagy hét helyett) hat vizeskorsó (amelyeknek az úrtartalma azonban eltűzött lehet). – De hogyan beszélhetett a végén „jó borról” a násznagy, ha valójában nem történt csoda? Tréfából, de a háttérben lappangó komolysággal.

Először is el kell vetnünk a János-evangélium csodatevőjéről alkotott, beidegződött elképzeléseket, amely szerint Jézus – példának okáért – a teljes nyilvánosság előtt hatalmi szóval felélesztett egy már bűzlő hullát, hogy ezzel bizonyítsa „dicsőségét” és „istenfiúságát” (Jn 11,4.42). Ahhoz, hogy közelebb kerüljünk a valósághoz, abból a Jézusból kell kiindulnunk, akit a Márk-evangélium szavahihetően rajzol meg, különösen két tekintetben: 1. Jézusnak el kellett szakadnia számára akadályozóvá vált anyjától (ld. Mk 3,21-22.31-35). Így válik érthetővé reakciója arra az anyai útmutatásra, hogy vonuljon el tanítványival, mert elfogyott a bor: „Asszony, ne dirigálj nekem többé, mint egy anya a kisgyerekének! Én tudom,

mikor jött el az órája, hogy elinduljak.” (Ha jánoszi módon arra „az órára” gondolt volna, amikor „a csoda által kinyilatkoztatja magát”, akkor a „Még nem jött el az én óráim” értelmetlen beszéd lett volna, hiszen rögtön ezután „csodát tesz”.) 2. Mindenekelőtt abból a Jézusból kell kiindulnunk, akiben túlcsoordul az Isten által keltett öröm (vö. Mt 13,44; Lk 10,21; Jn 15,11), s aki egyáltalán nem akar osztozni a buzgón vallásos emberekkel a szomorúságot kifejező böjtölésben, mivel ő és övéi benn vannak a lakodalmas teremben, ahol Izrael völegényeként „jelen van” maga Isten (Mt 9,15). Hogy egy ilyen ember nem ül mereven és némán a lakodalmas asztalnál, hanem örömet áraszt, elfogulatlanul beszél Isten jóságáról, és így fokozatosan egyre inkább meghatározza a lakodalmas társaság hangulatát, nos, ez valóban nem mesterként elképzelés, hanem nagyon is megfelel az adott helyzetnek.

Ha tehát fogytán a bor, hagyja, hogy a vendégek nyomott hangulatban vagy gúnyolódva elsomfordáljanak, és az ifjú házások megszegyenülten álljanak ott, csak azért, mert szegények? Ezt megakadályozandó, csak közölnie kellett – anélkül, hogy bármit is eltussolt volna, vagy trükköket vetett volna be –, amivel tele volt a szíve: „Barátaim, a mi örömünk nem a bortól függ, hanem Atyánk kedvességében gyökerezik! Ő pedig bőségesen adja a friss vizet [vö. 6 kökorsó], hogy szomjunkat olthassuk. Na, hát!...” Felszabadult nevetés tör ki, vidáman isszák a vizet, mintha bor lenne, és tréfálkoznak: „Te minden szabállyal ellentétben mindeddig visszatartottad a jó bort!” [Ez szólhatott a völegénynek – de Jézusnak is...] S ezzel nemcsak a jó hangulatot mentette meg, hanem az ifjú párt is. Az ő Istenét hirdette, aki így hatékonyan jelenvalóvá vált. Bizonyára ebben áll a kánai „csoda”, amelyet Jézus tanítványainak utánozniuk kell. Kár, hogy „III. János” azt hitte, ki kell ezt javítania egy látványos csodával, amelyre különben senki sem képes.

Vita az igazi megtisztulásról

„Jézus ezután elment tanítványaival Júdea földjére. Ott tartózkodott velük, és keresztelt. De János is keresztelt akkoriban, mégpedig Enonban, Szálím közelében, mert ott sok víz volt. Az emberek odamentek, és megkeresztelkedtek, Jánosot ugyanis még nem vetették börtönbe. Ekkor vita támadt János tanítványai és egy-

zsidó között a megtisztulás kérdéséről. (a) Jézus megtudta, hogy a farizeusok meghallották, hogy ő több tanítványt szerez és keresztel, mint János. Mindazonáltal nem Jézus maga keresztelt, hanem a tanítványai. Erre elhagyta Júdeát, és ismét Galileába ment.”

Ez Jn 3,22-25 és 4,1-3. Kihagytuk az (a)-val jelölt részt (3,26-36): tanítványai előadják Jánosnak a vitás kérdést (26. v.), mire ő ismét kicsívé teszi magát Jézussal szemben, és hosszú beszédben bizonyágot tesz Jézusról mint a Völegényről (27-30. v.), aki a mennyből jön, aki a Lelket adja, s aki Isten Fia. Ez a beszéd azzal ér véget, hogy Isten haragja száll arra, aki nem engedelmeskedik a Fiúnak (31-36. v.). – Nem csupán a beszéd tartalma, a jánoszi krisztológia, hanem az a tény is, hogy nem volt jelen „keresztény” szemtanú, azt mutatja, hogy ezt a beszédet később találták ki, és a „vita” címszó alapján toldották be ide.

A szöveg többi része nem tartalmaz történelmi valószínűtlenségeket, viszont pontos helymegjelölést igen, továbbá a János-evangéliumba nem passzoló konfliktust Jézus és János iskolája között¹, valamint egy önhelyesbítést („Mindazonáltal...”). Nincs ok arra, hogy elvitassuk ettől a szövegtől a beszámoló jelleget, annál is kevésbé, mivel semmilyen dicsőítési tendenciát nem mutat.

Olyan felvilágosítást kapunk itt Jézus magatartásáról, amely meghaladja Máté, Márk és Lukács adatait: 1. Prédikációs tevékenységét Jézus nem összpontosította Galileára. 2. Versengés volt Jézus és János tanítványai között. Egyik hagyomány sem említi meg azt, ami voltaképp várható lett volna: a két „iskola” fejének beszélgetését – tehát az bizonyára nem történt meg! 3. Jézus visszavonult Galileába. Nem akart a vita légkörében működni, amíg az nem volt szükséges (amint a végén Jeruzsálemben). 4. Az a kérdés, hogy a „keresztelés” (alámerítés) tisztává tesz-e Isten szemében, vagy melyik keresztség tesz azzá, teológiai vitatéma volt. 5. Figyelemre méltó az az először elfogulatlanul általános ábrázolás, hogy Jézus „keresztelt”, amelyet aztán követ az a történeti, lelkiismeretes helyesbítés, hogy nem maga Jézus

keresztelt, hanem a tanítványai. Ebből két dolog következik: a) Jézus, noha ő maga részesült János „keresztségében”, nem akarta folytatni a „keresztelés” gyakorlatát. Biztosan nem azért, mert a tanítványaira hagyta ezt az „alacsonyabb rendű szolgálatot”, hanem azért, mert el akarta kerülni azt a félreértést, hogy az ember másképp is tisztává válhat Isten előtt, és másképp is „üdvözülhet”, mint a szív megtérése által (vö. Mk 7,14-23). b) Mégsem tiltotta meg szigorúan a tanítványainak, hogy Jánoshoz hasonlóan „kereszteljenek”. Számára a „keresztség” nem volt szükséges az üdvösséghez, félreértések is terheltek, de nem tartotta tilosnak. Tehát nem muszáj keresztelni, de szabad keresztelni – feltételezve a szív megtérését.

Félreismerik, üldözik, figyelik

„Jézus ezután Galileát járta, nem akart ugyanis Júdeában tartózkodni, mert a zsidók azon voltak, hogy megöljék. Közel volt a lombsátrak ünnepe. Testvérei ekkor így szóltak hozzá: 'Menj el innen, és eredj Júdeába, hogy [ottani] tanítványaid is lássák a te műveidet, amelyeket cselekszel! Mert senki sem cselekszik semmit titokban, ha azt szeretné, hogy nyilvánosan ismerjék őt.' Ugyanis a testvérei sem hittek benne. (a) Amikor testvérei felmentek az ünnepre, ő is felment, de nem nyilvánosan, hanem titokban. A zsidók keresték őt az ünnepen, és azt kérdezték: 'Hol van ő?' És a néptömegben sokat fecsegték róla. Egyesek azt mondták: 'Jó ember.' Mások azt mondták: 'Nem! Félrevezeti a népet.' De senki sem beszélt róla nyilvánosan, mert féltek a zsidóktól.”

Ez Jn 7,1-13 az (a)-val jelzett betoldás nélkül: „Jézus így szólt hozzájuk: 'Az én időm még nem jött el, számotokra azonban mindig alkalmas az idő. Titeket nem gyűlölhet a világ, engem azonban gyűlöl, mivel én tanúsítom, hogy gonoszak a tettei. Menjete csak fel az ünnepre; én nem megyek fel, mert az én időm még nem telt be.' Ezt mondta nekik, és Galileában maradt.” – Tipikusan jánoszi Krisztus-ábrázolás [vö. 3,20; 15,18]! Ráadásul a Jézustól idegen kétértelmű beszéd: „Nem megyek!” Pedig tudja, hogy menni fog!

Az eredeti beszámoló hihető, mivel egyetlen mozzanata sem ábrázolja Übermensch-ként Jézust, ellenkezőleg: 1. Nem vágyódott a

¹ Ez a szövegösszefüggésből derül ki; egyrészt a 25. és a 26., másrészt a 25. és 28-30. v. összefüggéséből.

keresztre, hanem kitért a júdeai/jeruzsálemi üldözés elől, amíg lelkiismerete, prófétai hivatása megengedte neki. 2. Testvéreiből hiányzott prófétai megbízatásának bármiféle megértése [vö. Mk 3,21]. Ők számítottak: Ha már csodás gyógyításokat viszel végbe (üzene-térő semmit sem tudtak), akkor legyen belőle valami hasznod, legalább hatalmad és tekintélyed. Figyelemre méltó, hogy testvére, a Törvényhez hű Jakab később mégis a tanítványi közösség csúcsára tudott felkapaszkodni, és onnan még Pétert is ellenőrizhette [vö. ApCsel 15,7-11.13-21.22; Gal 2,11-14]! Ez azonban már az után (!) történt, hogy hívei Izrael feltámasztott Messiásaként ismerték el és tisztelték Jézust. 3. Hol rejtőzik? Jeruzsálemben nyomoztak utána.² Nem gonoszságból, hanem azért, mert a felelősök azt hitték, hogy Istenről szóló hagyományellenes prédikációival és azok pusztító következményeivel félrevezeti és romlásba dönti a népet. Hová jutnánk, ha Jahve többé nem lenne igazságos, mégpedig az igazságosság minden következményével? 4. Mélységesen szomorú, de érthető dolog, hogy akik „jó embernek” tartották őt, csak suttogva beszéltek róla. Félelemből! Kérdés, kit terhel nagyobb felelősség későbbi kivégzéséért: Azokat, akik téves lelkiismeretüktől vezérelve eretnekként elítélték, vagy derék híveit, akik lelkiismeretük ellenére félelemből megbújtak, amikor Pilátus megkérdezte: „Kit bocsássak szabadon nektek?” És akik utólag úgy érveltek teológiaiilag, hogy ez Isten terve volt, mivel engesztelő áldozatra volt szüksége.

„A barátod beteg!”

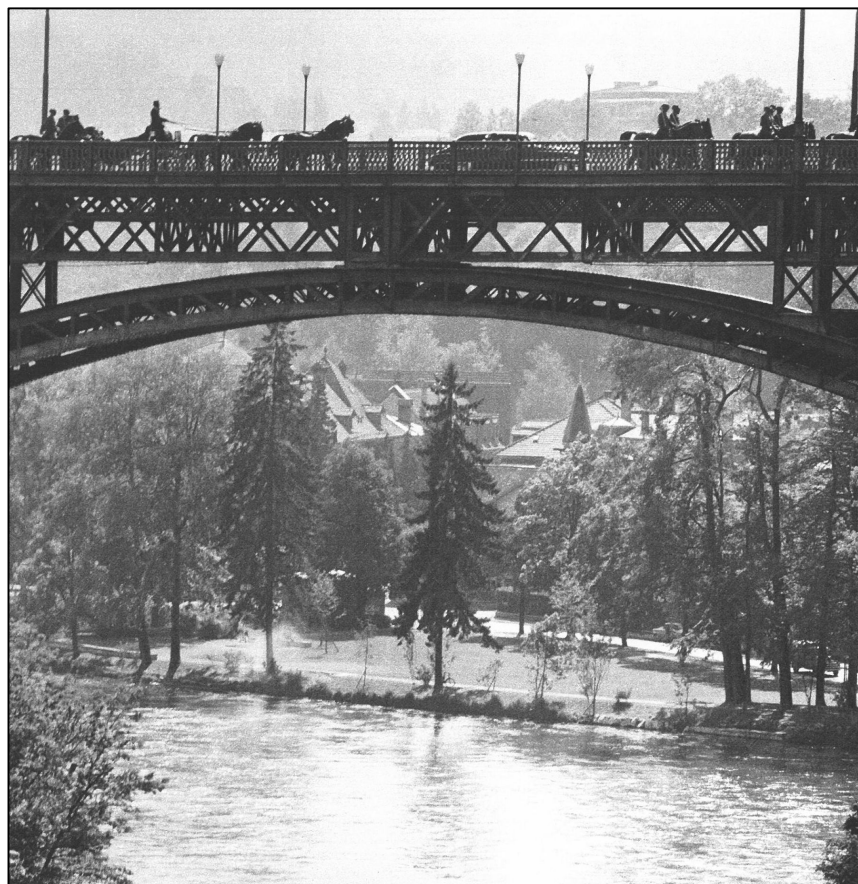
„Volt egy beteg, Lázár, Betániából... Ezért a nővérek megüzenték Jézusnak: 'Uram, a barátod beteg!' (a) Jézus ugyanis szerette Mártát, ennek nővérét és Lázárt. Amikor meghallotta, hogy Lázár beteg, két napig még azon a helyen maradt, ahol tartózkodott. Azután azt mondta tanítványainak: 'Menjünk ismét Júdeába!' A tanítványok így feleltek: 'Rabbi, az imént akartak megkövetni a zsidók, és te megint odamész?' (b) Ekkor azt mondta nekik: 'Lázár, a mi barátunk alszik. De én

elmegyek, hogy fölkeltsem.' Tanítványai akkor azt mondták: 'Uram, ha alszik, meggyógyul.' (c) Erre Jézus így szólt hozzájuk: 'Menjünk mégis hozzá!' Akkor Tamás, akit Didimusznak neveztek, így szólt a többi tanítványhoz: 'Akkor menjünk vele, hogy vele együtt haljunk meg!' – Amikor Jézus megérkezett, Lázárt már négy napja sírban fekvőnek találta. Betánia közel volt Jeruzsálemhez, mintegy tizenöt stádium távolságra. Sok zsidó jött Máriához és Mártához, hogy vigasztalják őket testvérük miatt. Amikor Márta meghallotta, hogy Jézus jön, elébe ment, Mária azonban otthon maradt. Márta azt mondta neki: 'Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg a testvérem.' (d) Jézus ezt mondta neki: 'Testvéred fel fog támadni!' (e) Ezután [Márta] elment, titokban hívta a nővérét, Máriát, és ezt mondta neki: 'A Mester itt van, és hívát téged.' Amikor Mária meghallotta ezt, rögtön felállt, és hozzá ment. Mert Jézus még nem érkezett meg a faluba; még ott volt, ahol Márta találkozott vele. A zsidók, akik Máriával voltak a házban, és vigasztalták, látták, hogy hirtelen felállt, és kiment. Ekkor követték őt, mivel úgy vélték, a sírhoz megy, hogy ott sírjon. Amikor Mária odaért, ahol Jézus volt, és meglátta őt, leborult a lábához, és így szólt:

'Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg a testvérem.' Amikor Jézus látta, hogy sír, és hogy a zsidók, akik vele jöttek, szintén sírnak, lényegleg mélyén nagyon felindult, és megrendült. Így szólt: 'Hová temetették?' Azt mondták: 'Uram, jöjj, és nézd meg!' Jézus sírt. A zsidók azt mondták: 'Nézzétek, mennyire szerette!' Egyesek azonban azt mondták: 'Ha megnyitotta a vak szemét, nem akadályozhatta volna meg azt is, hogy ez itt meghaljon?' Jézus ekkor ismét felindult bensejében, és a sírhoz ment. Ez egy barlang volt, amelyet kővel zártak el.”

Ez **Jn 11,1-38** az (a)–(e) betoldások nélkül, amelyeknek az a rendeltetésük, hogy előkészítsék az elbeszéléshez hozzátoldott feltámasztási csodát (39-44. v.). Mivel stílusukról és tartalmukról egyaránt könnyű felismerni jánosi jellegüket, és világosan elválnak a beszámoló szövegétől, ezúttal inkább a vég szerkesztő („redaktor”) módszerére figyeljünk!

(a) A „beteg” vezérszót követi a kommentár: „Amikor Jézus ezt meghallotta, így szólt: 'Ez a betegség nem halálos, hanem Isten megdicsőítését szolgálja, hogy megdicsőüljön az Isten Fia'” (4. v.). – A vég szerkesztő ezzel eleve megnevezi prédikációjának tulajdonképpeni célját: Isten Fiának megdicsőítése.

² „A zsidók” kifejezés itt azt jelenti: a zsidó vezetők. Ez kiderül a folytatásból: a) „A néptömegben sokat fecsegtek róla...” b) „...mert félték”: akik félték, azok is zsidók voltak...

Azt ezt követő betoldások mind erre irányulnak.

(b) Az „odamész” vezérszót követi a kommentár: „Jézus így válaszolt: 'Nem tizenkét órája van a napnak? Ha valaki nappal járkal, nem botlik meg, mivel látja e világ világosságát; ha azonban valaki éjszaka járkal, megbotlik, mert nincs benne a világosság'” (9-10. v.). – Ez nem áll valódi kapcsolatban a történetekkel, csupán krisztológiai meditáció: Krisztusban van a világosság! – A betoldás és a beszámoló szövege közötti varrat felismerhető a kettőzészről: „Ezt mondta. / És ezután így szölt hozzájuk...” (11. v.).

(c) A „Ha alszik” vezérszót követi a végszerkesztő kommentárja: „Jézus azonban a haláláról beszélt, ők viszont úgy vélték, hogy az álomba merülésről beszél. Erre Jézus nyíltan megmondta nekik: 'Lázár meghalt. És én örülök miattatok, hogy nem voltam ott; mert azt akarom, hogy higgyetek...'” (13-15. v.). – Vegyük észre, milyen lélektani képtelenségeket avagy tisztességtelenségeket visz bele a történetbe Jézus állítólagos előretudása: 1. Jézus most örül, hogy minden úgy történik, ahogyan tervezte; aztán úgy tesz, mintha mélyen megrendült volna, és sír! 2. A tanítványok már megtudták, hogy Jézus fel akar támasztani egy halottat, hogy ezáltal Isten Fiaként megdicsőüljön; de Tamás úgy tesz, mintha éppen üldöztetés és vereség várna rájuk. – Az ilyen és hasonló ellentmondásokról valami nagyon fontosat lehet felismerni: A végszerkesztő nem szabadon és egységesen ötlötte ki a Lázár-történetet a maga teológiai célja érdekében, hanem kötelességének érezte, hogy egy számára adott szöveget másoljon le, és csak azt engedte meg magának, hogy alkalmas helyeken belevigye saját kommentárjait, továbbá feltehetően azt is, hogy ami nem illett bele az elképzeléseibe, azt mint lényegtelen kihagyja.

(d) A „Ha itt lettél volna...” sajnálkozást rögtön követi a helyesbítés, a korlátlan csodahit: „De most is tudom: Isten mindent megad neked, amit kérsz tőle” (22. v.).

(e) A Jézus szájából nagyon is hihető „Fel fog támadni” kijelentést követi a krisztológiai átértelmezés: „Márta azt mondta neki: 'Tudom, hogy fel fog támadni a feltámadáskor, az utolsó napon.' [Ez volt a zsidók váráhozása, amelyet a végszerkesztő most helyesbít, illetve tökéletesen lelki jellegűvé változtat:] Jézus ezt felelte neki: 'En va-

gyok a feltámadás és az élet. Aki hisz bennem, élni fog, még ha meghal is. Hiszed ezt?' Márta így válaszolt neki: 'Igen, Uram, én hiszem, hogy te vagy a Messiás, az Isten Fia, akinek el kell jönnie a világba'” (24-27. v.). – Az itteni következtetések az alábbiak: 1. Ha Lázár „él”, akkor Jézusnak nem kell olyan mélyen megrendülten siratnia őt; 2. nem kell őt életre támasztania; 3. semmi jót nem tesz vele, ha visszahozza őt a földi életbe, hogy aztán még egyszer el kelljen szenvednie a halált.

Ha ezekről a felismerhető betoldásokról megszabadítjuk a Lázár-történetet, akkor történetileg hitelt érdemlőnek bizonyul. Megadja a helyet és a három testvér nevét. Ha valaki Jeruzsálem pusztulása előtt találta volna ki a történetet, számolnia kellett volna azzal, hogy megcáfolják. Ha valaki Jeruzsálem pusztulása után találta volna ki az egész történetet, akkor a teológiai betoldásokkal való ellentmondások nélkül formálta volna meg. Az eredetinek tekinthető beszámoló nem tartalmaz semmi valószínűtlen vagy a helyzettel ellentéteset, és elfogulatlanul emberként rajzolja meg Jézust. Ennyiben értékes kiegészítése Márk, Máté és Lukács ábrázolásának:

1) Jézusnak voltak barátai Júdeában is. 2) A két nővér követet küldött, hogy az megkeresse őt Galileában, és értesítse testvérük megbetegedéséről. Természetesen nem várták el, hogy rögtön eljöjjön Galileából. A „Ha itt lettél volna...” sajnálkozást fejez ki, nem pedig szemrehányást. 3) Az, hogy Jézus csak két nappal később dönt a beteglátogatás mellett, az üldöztetési helyzettel függ össze: „Az imént akartak megkövetni a zsidók...” Szükségtelenül tegye ki magát és övéit az életveszélynek? 4) Az „alvás” és a „felébresztés” a betegség és a gyógyítás körülírása. (Ld. Jairus kislányának meggyógyítását, főleg Mk 5,39.41!) Így értették, és ennek megfelelően reagáltak a tanítványok is. 5) Jézus és a tanítványok között bizalmas kapcsolat volt: Jézus megmondta nekik utazása célját, ők pedig készek voltak arra, hogy kétségeik ellenére elmenjenek vele a veszélyes övezetbe. 6) Feltűnő, milyen elővigyázatosan közelíti meg Jézus Lázár házat: a településen kívül marad, követet küld, csak Márta megy ki hozzá. A Jézussal folytatott beszélgetés után Márta visszamegy, és „titokban” hívja a nővérét, aki szintén a falun kívül találkozik Jézussal. Azzal nem szá-

moltak, hogy a gyászolók is követik őt. 7) Amit Jézus Mártának mondott, amikor tudomást szerzett barátja idő előtti haláláról, nem más, mint az egyetlen igazi vigasztalás, amely egyáltalán létezik a haldoklók és a hátramaradók számára: „Fel fog támadni.” Jézus szájában ezt azt jelenti: Isten, aki számára minden halott élő (vö. Mk 12,27), ismét életre kelti majd, mégpedig nem csupán az „utolsó napon”, hanem már „három nap múltán” (Mk 8,31), azaz nagyon hamar. 8) Annak tudása, hogy a halott Istennél él, semmit sem változtat azon a tényen, hogy elvételét hozzártartozóitól és barátaitól. Az elválás fájdalma megmarad. Jézus is átéli ezt a nővérekkel együtt, úgy, ahogy ők: lénye bensejében megrendül, és sír (33. és 35. v.). „Mennyire szerettem!” 9) Feltűnő viszont, hogy „ismét” [a görögben *palin*] felindult, mégpedig ezúttal néhány gyászoló szemrehányása miatt, ti. hogy megakadályozhatta volna Lázár halálát, ha korábban jött volna (37. és 38. v.)! Amikor a hír vétele után nem döntött azonnal e veszélyes beteglátogatás mellett, hanem csak két nappal később, nem tudhatta, milyen sürgősen szüksége van rá a barátjának. A késői felismerés fájdalmát okozott neki. Nem volt mindentudó emberfeletti lény, ahogyan most azt sem tudta, hová temették, hanem meg kellett kérdeznie.

Az „I. János” által egy egyszerű élménybeszámolóban ábrázolt Jézus az Istenbe vetett bizalom által meghatározott, jó ember, üzenete pedig ez: Isten fel fogja támasztani a halottakat. „III. János” azonban „Übermensch”-et csinált belőle: olyan valakit, aki folyton csak úgy tesz, mintha ember lenne; aki tulajdonképpen örül mások rettenetes fájdalmának, mivel az saját megdicsőülését szolgálja; aki a végén mint valami bűvész a piacon, képes „a körülálló tömeg” előtt (42. v.) így imádkozni: „Atyám, én tudtam, hogy mindig meghallgatsz”; s aki aztán elevenné tesz egy büzlő hullát, „hogy elhiggyék, hogy te küldtél engem” (42. v.). Micsoda torzkép! És micsoda istenkép áll mögötte! Pedig a prédikátor „III. János” csak ki akarta javítani, be akarta aranyozni azt a Jézus-képet, amelyet túl egyszerűnek talált.

Karl Herbst

A szögletes zárójelben lévő megjegyzések és a lábjegyzetek a fordító beszűrésai.